

Interlingvistikaj Kajeroj

Interviews | Interviste | Intervjuoj

5 luglio 2011

Intervista con Nicla Vassallo

Intervjuo kun Nicla Vassallo

Ettore Brocca

Tradukis Elena Marazzi

Presentazione / Prezentio

Nicla Vassallo, quarantasette anni, specializzatasi al King's College London, Professore Ordinario di Filosofia Teoretica presso l'Università di Genova, dove appartiene al corpo docente del Dottorato di ricerca, è filosofa di fama. La sua figura pubblica si distingue per un certo elitarismo, un tipo di eleganza dell'intellettuale di un tempo, consapevole della propria funzione pubblica. I suoi contributi innovativi si danno in filoni di studio e ricerca analitica che riguardano, da una parte, la natura della conoscenza nelle sue tante declinazioni, dall'altra alcune forme specifiche di espressione epistemica in cui si presuppone l'esistenza di ingannevoli categorie ontologiche. Fa parte di comitati scientifici di autorevoli fondazioni e riviste specialistiche. Si dedica a attività congressistiche, editoriali, organizzative. Scrive regolarmente di cultura e filosofia su giornali e riviste.

Nicla Vassallo, kvardek ok jaroj, specialiĝis en King's College London, kaj estas titola profesorino de Teorieca Filozofio ĉe la universitato de Ĝenovo, kie ŝi apartenas al instruistaro de la doktora kurso. Ŝia publika personeco distingiĝas per io elitismo, la eleganteco de intelektuloj de la iamaj, konscia de ŝia publika funkcio. Ŝiaj novigaj kontribuoj rilatas studan kaj esploran fluojn kiuj koncernas de unu flanko la naturon de la kono en ĝia variaj sencoj, de la alia flanko kelkajn specifajn formojn de epistemo esprimi, en kiuj oni supozas la ekziston de trompaj ontologiaj kategorioj. Membro de sciencajkomitatoj de gravaj fondaĵoj kaj fakaj revuoj, okupiĝas pri kongresaj, eldonaj, organizaj aktivecoj. Ŝi skribas regule pri kulturo kaj filozofio por ĵurnaloj kaj revuoj.

Intervista / Intervuo

E.B. — *Tra i numerosi temi che hanno coinvolto le tue ricerche, ti sei occupata di filosofia della comunicazione a cui hai tra l'altro dedicato un volume (Laterza, Roma-Bari 2005) che ti vede co-curatrice. A sei anni di distanza come si è evoluto questo ambito disciplinare e soprattutto quali risposte è in grado di offrire nella ormai consolidata società multimediale?*

N.V. — Le diverse filosofie vedono una costante evoluzione, la cui rapidità e salienza è proporzionale sia all'introduzione di teorie innovative all'interno della filosofia stessa, sia agli accadimenti del mondo esterno. Abbiamo compreso da secoli l'importanza della comunicazione, importanza tanto più significativa, a mio avviso, quando la comunicazione diviene mezzo per trasmettere e acquisire conoscenza: chi oserebbe negare il ruolo epistemico fondamentale che la comunicazione gioca in ogni aspetto della nostra vita, così come in parecchie discipline (per esempio, nella vita quotidiana e in ogni scienza)? Se occorrono senz'altro competenze di epistemologia, ermeneutica, pragmatica, retorica, semantica, semiotica, sintassi per affrontare la filosofia della comunicazione, di recente abbiamo acquisito una maggior consapevolezza di quanto alcune di queste si mostrino maggiormente rilevanti di altre, al fine di conferire un senso alla cosiddetta società multimediale, una società della comunicazione vieppiù globale, ma pure globalizzata. Verrebbe spontaneo imporre a questa società un'etica della comunicazione. Non intendo negarlo, ma opterei per un'etica che guardi soprattutto al bene e al male della comunicazione in relazione alle funzioni epistemiche della comunicazione stessa, allo scopo di stabilire norme precise grazie a cui evitare i tanti inganni conoscitivi (manipolazioni, menzogne, tradimenti) di cui le parole (e non solo) si fanno strumenti.

E.B. — *El la moltenombraj temoj, kiujn vi pritraktis dum viaj esploroj, estas la filozofio de la komuniko, al kiu interalie Vi dediĉis volumon (Laterza, Roma-Bari 2005) kies vi estas kunaŭtoro. Post ses jaroj kiel evoluis ĉi tiu disciplino kadrom, kaj precipe kiujn respondojn ĝi povas proponi en la nun jam firmiĝinta plurmedia socio?*

N.V. — La malsamaj filozofioj spertas daŭran evoluon, kies rapideco kaj graveco estas proporcia kaj al la enigo de novigaj teorioj en la filozofio mem, kaj al la okazoj de la ekstera mondo. Ekde jarcentoj ni komprenis la gravecon de la komuniko, graveco kiu laŭ mi estas eĉ pli signifoplena kiam la komuniko iĝas ilo por transigi kaj akiri konon: kiu aŭdacus negi la nepre gravan episteman rolon kiun la komuniko rolas en ĉiu vidpunkto de nia vivo, tiel kiel en multaj disciplinoj (ekzemple en la ĉiutaga vivo kaj en ĉiu scienco)? Se necesas ke oni havas sendube kompetentecojn pri epistemologio, hermeneŭtiko, pragmatico, semantiko, semiotiko, sintakso por affronti la filozofion de la komuniko, antaŭ ne longe ni akiris pli grandan konsciecon de kiom kelkaj el ĉiuj estas pli rimarkindaj ol aliaj, kun la celo de atribui sencon al la tiel nomata plurmedia socio, tiu de la pli kaj pli la suma, sed ankaŭ la tutmunda integriĝinta, komuniko. Ekvenus spontane ke oni trudas etikon de la komuniko al ĉi tiu plurmedia socio. Mi ne volasĝin negi, sed mi elektus etikon kiu prizorgas pri la bono kaj la malbono de la komuniko rilate al la epistemaj funkcioj de la mem komuniko, kun la celo de fiksi precizajn normojn por eviti la multajn ekkonaj trompojn (manipuladoj, mensogoj, perfidoj), kies la vortoj (kaj ne nur ili) estas iloj.

E.B. — *La complessità del fenomeno dell'informazione è una realtà modulare, ciascun modulo di cui è composto il fenomeno informativo è l'oggetto privilegiato di differenti discipline che vanno dall'informatica alla sociologia, dalle scienze cognitive all'epistemologia. L'informazione è una delle condizioni fondamentali per "avere conoscenza di qualcosa" e la "testimonianza" è un esempio di unità di informazione. Pertanto, quali relazioni intercorrono tra "conoscenza" e "testimonianza"?*

N.V. — Come ho scritto nelle primissime pagine del mio ultimo volume *Per sentito dire. Conoscenza e testimonianza* (Feltrinelli, Milano 2011), "viviamo nella società dell'informazione e della conoscenza. Questa società si erge su una specifica fonte conoscitiva, chiamata testimonianza, la cui grandezza va ben oltre quella che gli organi giudiziari le conferiscono. Il dibattito filosofico internazionale se ne accorto da tempo. Non fosse altro perché le nostre esistenze sono pervase da molteplici e variegate testimonianze, che si devono a scambi conversazionali, diretti e quotidiani, oggi potenziati da mezzi irrealistici fino a non troppi secoli orsono (telefoni, cellulari, sms, e-mail, blog, social network, piattaforme varie, e così via), nonché ad ascolti, letture, trasmissioni su cui contiamo, grazie a volumi, enciclopedie, giornali, riviste, radio, televisione, internet. Che altro? Da non escludere la cartellonistica, i documentari, le foto, la mimica, le mappe, le segnaletiche. Inconsapevoli dell'importanza della testimonianza, non immaginiamo che senza non sapremmo neanche il nostro nome, mentre il nostro status epistemico, nonché pratico ne risulterebbe impoverito: probabilmente, ci troveremmo ancora sull'orlo dell'età della pietra, e saremmo, a ogni buon conto, a rischio di carenza cognitivo-affettiva, incoerenza, ignoranza, paranoia".

E.B. — *Negli ultimi anni, in Italia, si è trattato di "documentalità", introdotta da Maurizio Ferraris con un volume che por-*

E.B. — *La komplekseco de la fenomeno de la informo estas modjula realaĵo, ĉiu modjulo kiu komponas la informan fenomenon estas la privilegian objekton de malsamaj disciplinoj kiuj iras de la informadiko en lasociologio, de la konja sciencoj en la epistemologio. La informo esta baza kondiĉo por "koni ion" kaj la "atesto" estas ekzemplo de unieco de informo. Sekve, kiuj rilatoj estas inter "kono" kaj "atesto"?*

N.V. — Kiel mi skribis en la fruaj paĝoj de mia lasta volumo *Per sentito dire. Conoscenza e testimonianza* (Feltrinelli, Milano 2011), "ni vivas en la socio de informo kaj kono. Ĉi tiu socio elstariĝas sur specifan konan fonton, nomitan atesto, kies grandeco plueniras tiun kiun la juĝaj organoj atribuas al ĝin. La internacia filozofia debato ekkonsciis tio antaŭ certa tempo, verŝajne ĉar niaj ekzistadoj estas penetrataj de multnombraj kaj variaj atestoj, kiujn oni ŝuldas al konversaciaj interŝanĝoj, rektaj kaj ĉiutagaj, hodiaŭ pliriĉigitaj de iloj nerealistaj ĝis antaŭa malmultaj jarcentoj (telefonoj, porteblaj telefonetoj, sms, elektrona poŝto, blog, social network, variaj informadikaj platformoj, kaj tiel plu), kaj ankaŭ al aŭskultoj, legaĵoj, televidaj elsendoj sur kiuj ni fidas, danke al volumoj, enciklopedioj, ĵurnaloj, revuoj, radio, televido, internet. Kio plua okazas? Oni ne flankelasas la reklamafiŝadon, dokumentajn filmojn, fotojn, mimikon, mapojn, signalarojn. Nekonsciaj de la graveco de la atesto, ni ne konceptas ke sen tion ni eĉ ne konas nian nomon, dum nia epistemo kaj ankaŭ praktika statuso rezultus malriĉigita: verŝajne ni troviĝus ankoraŭ ĉe la rando de la ŝtonaĝo, kaj probable ni riskus kona-afekcian mankon, senkohercon, nesciadon, paranojon".

E.B. — *En la lasta jaroj, en Italujo, oni traktis pri "dokumenteco", enkondukita de Maurizio Ferraris kun volumon kiu portas*

ta proprio questo nome (Laterza, Roma-Bari 2009). *Esistono punti di incontro tra la "teoria della testimonianza" e la teoria della documentalità?*

N.V. — In *Documentalità* Ferraris tratta di ontologia sociale, con un riguardo particolare a una società della comunicazione interpretata quale società della registrazione e dell'iscrizione, capace di decretare la nostra felicità o la nostra infelicità. In *Per sentito dire* mostro che, sebbene epistemologicamente necessarie, registrazioni e iscrizioni possono non attestarsi in testimonianze attendibili, in grado di trasformarsi in conoscenze, conoscenze che richiedono innanzitutto verità, non felicità. Se le cose stanno così, allora la teoria della documentalità abbisogna di una teoria della testimonianza, sempre che la documentalità voglia ergersi a veicolo epistemico. Per di più, benché sia una fonte sociale, la testimonianza non comporta un'epistemologia sociale, che procede di pari passo con l'ontologia sociale: il singolo soggetto conoscente riesce a conservare tutta la sua individualità, rinunciando solo al proprio egoismo epistemico.

E.B. — *InKoj si occupa per buona parte di filosofia dei linguaggi artificiali e pubblica i propri contributi in una lingua pianificata. Per esempio, la logica è un linguaggio artificiale ideato per scoprire quale sia il modo corretto per ragionare - secondo l'accezione classica. Al tempo stesso, una lingua pianificata ha tra i suoi scopi quello di trovare un mezzo di comunicazione per parlanti di lingue diverse senza ricorrere a scelte "pragmatiche", come per esempio l'inglese. Ritiene che una scelta di questo tipo potrebbe suggerirci che gli strumenti attraverso cui comunichiamo - il linguaggio in questo caso - siano portatori di valori?*

N.V. — L'idea di una lingua universale, atta ad evitare gli inganni argomentativi, attraversa gran parte della storia della filosofia e della logica, per raggiungere grandi vette con Leibniz, Boole, Frege. Oggi si danno parecchie logiche e parecchi

la saman nomon (Laterza, Roma-Bari 2009). *Ĉu ekzistas renkontopunktoj inter "teorio de la atesto" kaj teorio de la dokumenteco?*

N.V. — En *Documentalità* Ferraris traktas pri socian ontologion, kun atentemo pri socio de la komuniko interpretita kiel socio de la registrado kaj de la enskribo, kapblas decidi pri nia feliĉo kaj malfeliĉo. En *Per sentito dire* mi elmontras ke registadoj kaj enskriboj, kvankam episteme necesaj, povas ne fiksiĝi sur fidindaj atestoj, kapablaj transformiĝi en konoj, kiuj bezonas ĉefe veron, ne feliĉo. Se ĉi tiu esta la situacio, do la teorio de la dokumenteco necesas teorion de la atesto, se la dokumenteco volas sin proponi kiel epistema vehiklo. Krome la atesto, kvankam estas socia fonto, ne implicas socian epistemologion, kiu pluiras egalpaŝe kun la socia ontologio: la unuopa konanta subjekto sukcesas konservi sian individuecon, rezignante nur sian episteman egoismon.

E.B. — *InKoj pritraktas plimulte filozofion de artefaritaj lingvoj kaj eldonas siaj kontribuoj en planizita lingvo. Ekzemple, logiko estas artefarita lingvo elpensita por eltrovi kiu estas la ĝusta maniero rezoni – laŭ la klasika senco. Samtempe planizita lingvo havas, el siaj celoj, tion eltrovi komunikilon por parolantoj de malsamaj lingvoj, sen turniĝi al "pragmaticaj" elektoj, kiel ekzemple la angla lingvo. Vi opinias ke tia elekto povus sugesti al ni ke la iloj, kun kiuj ni komunikas, en ĉi tiu kazo la lingvo, estas portantoj de valoroj?*

N.V. — La ideo de universa lingvo, taŭga por eviti argumentajn trompojn, trairas grandan parton de la historio de la filozofio kaj de la logiko, atingi kulminon kun Leibniz, Boole, Frege. Hodiaŭ ekzistas pluraj logikoj kaj pluraj formaligitaj

linguaggi formalizzati, artificiali se si vuole, che tentano di evitare diversi inganni, sempre argomentativi o ragionativi però. Senz'altro portatori di valori, non fosse altro perché valutiamo bene chi ragiona correttamente, mentre valutiamo male chi ragiona scorrettamente, queste logiche e questi linguaggi riescono ad adempiere alle tante funzioni dei nostri linguaggi naturali, a partire, insisto, dalla loro funzione epistemica? La domanda cruciale mi pare essere questa.

E.B. — *Per la Dichiarazione Universale sui Diritti Linguistici firmata a Barcellona nel 1996 uno dei problemi attuali in materia di diritti linguistici è "il processo di globalizzazione dell'economia e quindi del mercato dell'informazione, della comunicazione e della cultura, che sconvolge i campi di rapporto e le forme d'interazione garanti della coesione interna di ciascuna comunità linguistica". Dal suo punto di vista, la discriminazione linguistica può essere considerata una patologia del mondo dell'informazione?*

N.V. — Quando si esprime in una sorta di imperialismo linguistico e socio-culturale, la globalizzazione rimane fenomeno deprecabile: danneggia l'espressività e le specificità non solo delle singole comunità, ma pure di ogni individuo. D'altro canto, occorre ricordare che si dà discriminazione linguistica all'interno di una stessa comunità, anche in diversi altri casi. Basti pensare a chi parla bene una lingua e a chi la parla male, a chi ha a propria disposizione un numero elevato di vocaboli per articolare i propri pensieri e a chi ha un bagaglio limitato di vocaboli, a chi parla con garbo e a chi impiega con costanza gli insulti, a chi si esprime per dire il vero e a chi tace per tradire, a chi fa uso di sensi e significati neutrali dal punto di vista dell'appartenenza di genere e chi fa uso di sensi e significati sessisti. Ogni discriminazione contiene in sé qualcosa di patologico, in quanto viola i diritti dell'altro da sé in quanto essere umano, ovvero si traduce in maltrattamenti, spes-

lingvoj, artefaritaj se oni volas, kiuj povas eviti diversajn trompojn, tamen ĉiam argumentajn aŭ de rezonado. Ĉu ili estas sendube portantoj de valoroj, minimume ĉar ni juĝas bone tiun kiu ĝuste rezonas, dum ni juĝas malbone tiun kiu nekorekte rezonas, ĉi tiuj logikoj kaj ĉi tiuj lingvoj sukcesas plenumi la multajn funkciojn de niaj naturaj lingvoj, ekde sia epistema funkcio, mi insistas? Ĉi tiu estas la decida demando laŭ mi.

E.B. — *Laŭ la Tutmonda Deklaro pri Lingvaj Rajtoj subskribita en Barcelono en 1996 unu el la aktualaj problemoj pri la temo de lingvaj rajtoj estas "la procezo de tutmonda integriĝo de la ekonomio kaj sekve de la informo, komunika kaj kultura merkato, kiu renversas la kampojn de rilato kaj la formojn de interago, garantiantoj pri la interna kohero de ĉiu lingva komunumo". Laŭ Vi, la lingva discriminacio povas esti konsiderita patologion de la mondo de la informo?*

N.V. — Kiam esprimiĝas kun speco de lingva kaj socikultura imperialismo, la tutmonda integriĝo restas bedaŭrindan fenomenon: ĝi damaĝas la lingvan intenson kaj la specifecoj ne nur de unuopaj komunumoj se ankaŭ de ĉiu ulo. Aliflanke, oni devas memori ke la lingva discriminacio ekzistas en la komunumo mem, ankaŭ en variaj aliaj kazoj. Sufiĉas pensi pri tiu kiu parolas bone lingvon kaj tiu kiu parolas ĝin malbone, pri tiu kiu konas altan numeron de terminoj por esprimi siaj pensoj kaj tiu kiu havas limigitan vortostokon, pri tiu kiu parolas afable kaj tiu kiu uzas konstante insultojn, pri tiu kiu esprimiĝas por diri la veron kaj tiu kiu silentas por perfidi, pri tiu kiu uzas sencojn kaj signifojn neŭtralajn de la vidpunkto de la genro kaj tiu kiu uzas diskriminajn sencojn kaj signifojn. Ĉiu discriminacio enhavas ion patologian, ĉar ĝi malobservas la rajtojn de la alia tial ke li estas homo, tio estas ĝi realigas kun darŝadoj ofte kaj bedaŭrinde tute nemotivitaj. Kiam ĝi fine akceptas la mon-

so e purtroppo del tutto gratuiti. Una volta che abbraccia il mondo della testimonianza attendibile e della conoscenza, il mondo dell'informazione argina discriminazioni e patologie. Questa rappresenta una delle principali ragioni che mi hanno condotto a lavorare a lungo su e a scrivere *Per sentito dire*.

don de la fidinda atesto kaj kono, la mondo de la informo baras discriminaciojn kaj patologiojn. Ĉi tiu estas unu el la ĉefaj motivoj kiu kondukis min longe prilabori kaj skribis *Per sentito dire*.

A proposito dell'autore / Pri la aŭtoro

Ettore Brocca

Email / Retadreso: ettore.brocca@gmail.com.

Copyright

© © © © 2011 Ettore Brocca. Pubblicato in Italia. Alcuni diritti riservati.